

{Boon01} • Els Boon, Jan Hoffenaar en Wilco Veltkamp (red.), *Met het Woord onder de wapenen. Protestantse geestelijke verzorging in de krijgsmacht vanaf 1914*. [Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme na 1800 24] Zoetermeer, Meinema, 2016, 187 p. €16,49

‘In het leger ben ik er voor iedereen’. Met dit citaat van krijgsmachtpredikant b.d. ds. Mia van ‘t Riet opent de bundel *Met het Woord onder de wapenen*, een verzameling essays over honderd jaar krijgsmachtpredikantschap. Of zoals het in de loop van de twintigste eeuw is gaan heten: protestantse geestelijke verzorging in de krijgsmacht. Deze verschuiving in benaming wijst op het proces van professionalisering dat in de afgelopen eeuw heeft plaatsgevonden en de essays zijn te lezen als momentopnames. Hoewel geestelijken in het leger van alle tijden zijn, duurde het tot 1914 dat Defensie predikanten en aalmoezeniers in dienst nam. Nederland heeft bovendien sinds de jaren zestig ook de humanistische geestelijke verzorgers en de kleinere godsdienstige denominaties (jodendom, islam en hindoeïsme) zijn van recenter datum.

Legerpredikanten waren er aanvankelijk slechts in tijden van oorlog. Zij waren er voor de geestelijke zorg aan soldaten en officieren, veelal voor hun eigen godsdienstige richting. Vanaf 1914 veranderde dat. Predikanten en aalmoezeniers waren beschikbaar voor zorg aan alle militairen. In de bundel wordt deze verschuiving zichtbaar, tot en met de bijdrage van krijgsmachtpredikant Ko Sent over zijn werk tijdens missies in Afghanistan: bij de mannen en vrouwen zijn en je mengen in het leven en werk van de militair. De bijdrage van Sent brengt nog een andere verschuiving in beeld die zich de afgelopen eeuw heeft voltrokken. Van iemand die preekt en pastorale zorg verleent aan christelijke (protestantse) militairen, heeft de (protestantse) geestelijke verzorger zich ontwikkeld tot iemand met een eigen professionele positie in de krijgsmacht. Dit komt onder meer tot uitdrukking in zijn of haar deelname aan de multidisciplinaire zorgverlening, de sociaal-medische teams.

Hoezeer deze verbreding van het werk, wat betreft plaats in de organisatie van de krijgsmacht en beschikbaarheid voor alle militairen, kenmerkend is voor de ontwikkeling van honderd jaar protestantse geestelijke verzorging blijkt wel uit de (langste) bijdrage van Wilco Veltkamp met Jur Majoor en Jan Tom Schneider over de naoorlogse organisatie van de protestantse geestelijke verzorging in de jaren 1945-1972. Zij schrijven over de eerste hoofden van de diverse legeronderdelen, marine, lucht- en landmacht, de predikanten De Kluis, Sillevius Smitt en Van der Poel. Vanuit hun betrokkenheid op de militairen tijdens WOII, gaven zij mede vorm aan een oecumenische – we zouden nu zeggen interreligieuze of interculturele – vormgeving van de geestelijke verzorging, vanuit de eigen (protestantse) denominatie. De denominationele organisatie is het kenmerk van de geestelijke verzorging in de Nederlandse krijgsmacht.

Uit de opstellen in de bundel komen ook twee andere aspecten naar voren. Ten eerste blijkt de predikant in de krijgsmacht op veel terreinen een pionier te zijn. De term ‘pioniersplek’ is een recente uitvinding, als het gaat om het ontwikkelen van nieuwe kerkvormen. De krijgsmachtpredikant is al ruim een eeuw bezig om in de veranderende omstandigheden van de krijgsmacht als ambtsdrager de kerk te representeren en vanuit het eigen geloof de medemens in het uniform te dienen. Pionieren gaat dan niet alleen om het vinden van passende vormen, liturgisch en pastoraal, maar heeft ook betrekking op de rol die een predikant in de publieke ruimte kan innemen. Hoewel de bundel hier op een aantal momenten aan refereert, is dit duidelijk een onderwerp dat om meer studie vraagt.

Het tweede dat opvalt en hier trouwens nauw mee in verband staat, is de wijze waarop de geestelijk verzorger meebeweegt met ontwikkelingen binnen de krijgsmacht. De bijdragen in de bundel laten zich lezen als casussen hiervan: mobilisatie, mei-dagen 1940, dekolonisatie van Indonesië, Korea 1950-1955, koude oorlog en VN-missies zoals Afghanistan. Elk van de hoofdstukken beschrijft een stukje militaire geschiedenis en laat een moment zien in de

ontwikkeling van het Nederlandse leger. Het blijkt dat de taak en rol van de krijgsmachtpredikant zich plooit naar de omstandigheden, zonder dat de kerntaken van zielzorg en bezinning verdwijnen. Ook al heette het laatste ooit ‘dienst ter velde’ en tegenwoordig ‘bezinningsmoment’, de predikant gaat nog steeds voor de liturgie.

In *Met het Woord onder de wapenen* volgt de lezer als het ware twee parallele ontwikkelingen, zowel van het Nederlandse leger als van het krijgsmachtpredikantschap. Het is aan de lezer om verder verbanden te trekken of ontwikkelingen te signaleren. De bundel had aan kracht gewonnen als de redactie in een slothoofdstuk een analyse had gegeven van enkele hoofdlijnen in honderd jaar krijgsmachtpredikantschap. Met de opbouwmissie in Uruzgan eindigt het boek eindigt wat abrupt. Dat abrupte einde illustreert niet alleen dat de oorlog in Afghanistan nog lang niet ten einde is, maar ook dat de ontwikkeling van het predikantschap – in welke context dan ook – doorgaat. (Theo Pleizier)